

SVEITSERSTIL 1840–1920

Europa: 1830–1890
Danmark: 1840–1900
Norge: 1840–1920

Stilkopier i Europa

Omkring 1830 begynner en ny stilutvikling å ta form, i Frankrike under keiser Louis Phillippe, i England etter dronning Victorias innsettelse i 1837.

Grotten i Oslo. Et av landets første sveitserhus. Oppført for Henrik Wergeland, antakelig tegnet av arkitekt Linstow. Huset sto ferdig til innflytting 17. mai 1841. Opprinnelige detaljer og farger. JB

Myren gård, Kristiansand, er oppført omkring 1855–60 for den sveitsiskfødte skipsreder Joh. H. Wild. Landstedet er regnet som det første sveitserhus i distriktet. Hageanlegget i engelsk landskapsstil ble tegnet av gartner Poul H. Poulsen i 1860. DAA

Her er byggemåten murhus, og igjen kopieres fra tidligere stilepoker. Særlig i interiøret drives en nærmest uhemmet stiletterlikning, der de klassiske epokene stadig skifter: egyptisk, gresk, romersk, bysantinsk, romansk, gotisk, maurisk, renessanse, barokk og rokokko. Også eksteriøret påvirkes, og enkelte monumen-

talbygg framstår som direkte stilkopier (historisme).

Sveitserstilen i Norge

Sveitserperioden faller sammen med den store oppgangstiden innen seilskutefart, skipsbygging og handel i perioden 1850–1890. I Norge ble husene bygd i trekonstruksjoner, og forbildene fant man i landene rundt Alpene, der vakkert ut-

Stumberg i Idd. Typisk representant for tidlig sveitserstil i Østfold, oppført mot slutten av 1850-årene. DAA

skårne trehus lå i et dramatisk og stor-slått landskap. Ved tyske universiteter, der vår nye generasjon arkitekter ble utdannet, var det en sterk søken mot fortiden, og interessen for alpehusene var enorm. Studiereisene gikk til Østerrike, Sveits og Italia, der den rikt detaljerte bebyggelsen ble studert med en romantisk interesse. Her fant man den uberørte natur og det enkle liv, det "ekte" og "naturlige", som også malerkunsten var opptatt av.

Sagatun, Hamar. Oppført i 1864–65, som bolig for folkehøyskolens grunnleggere Mix og Herman Anker. Opprinnelige farger. Asymmetrisk fasade, framskutt gavil med halvrundt balkongtilbygg. JB

Øvergård, Stor-Elvdal, drengestue/ kår-bolig, antakelig oppført 1860–65. Detalj av loggia med velproporsjonert snekker-glede. På denne tiden var det vanlig å male loggia og veranda i kontrastfarger til panelfargen. JB

Framnes, Heggenes i Valdres. Bygd ca. 1900–02. Opprinnelig bygd som doktorbolig. DAA

Lysgaard, Lillehammer, Drengestua. Oppført ca. 1860. JB

Erlien Nordre (Østigarden), Tolga i Østerdalen. Verandatilbygg fra 1900–1902. DAA

Eggehaugen, Ringerike, stuehus i sveitserstil typisk for østlandsbygdene, rikt dekorert inngangsportal, tidlig 1900. DAA

Laftehus, senere påbygd sveitserveranda. Rikt treskjærerarbeid, med innslag av dragestilens "flettemotiv". Aurdal. DAA

Hus på landet og hus i byene

At sveitserstilen oppsto som en landlig byggestil kommer tydelig fram når vi studerer samtidig bebyggelse. Norges første sveitserhus, "Grotten", lå inntil slottsparken. Det var nettopp en understreking av det "landlige" preg parken skulle ha, og en antar Linstow har tegnet huset. Etter bybrannene i Risør og Arendal i 1860-årene ser en at mens samtidig bebyggelse på landet ble opp-

ført i sveitserstil, ble byene gjenoppbygd som trehus i senempirestil eller som murgårder i historisme.

Landsteder og kurbad

Interessen for naturen og det sunne liv kommer klart fram i landstedene som etableres i byenes umiddelbare nærhet, for den bedrestilte overklassen. Her ble familien plassert i sommermånedene i

Aurdal, detalj av "snekkerglede". DAA

passer avstand fra byens usunne klima, som i første rekke skyldtes dårlige sanitærforhold og forsøpling. Ved overklassens landsteder var lysthus og badehus et vanlig innslag. Kommunale badehus ble også oppført i mange byer i perioden 1870–1900 for å bedre hygiene og helse, og her kunne en i tillegg til kolde sjøbad gjerne få varme bad og dampbad. Slike badeanlegg var gjerne oppført i rikt dekorert sveitserstil. Det samme gjaldt de mange kurbadene som ble opprettet i 1860- og 1870-årene, gjerne

Landstedet Frednes utenfor Arendal, 1859. Tidlig eksempel på sveitservilla på Sørlandet. Asymmetrisk fasade mot hagen med framtrukket gavlmotiv, rikt dekorert inngangsfasade. Glassveranda ca. 1880. DAA

Nordraaks gt. 17, Frogner, Oslo, oppført 1892 etter tegning av arkitekt E. Johnsen. Asymmetrisk fasade med gavlmotiv og inntrukket loggia i 2. etasje. JT

Villa Rognli, Trondheim, oppført 1881 for herr Schüren, etter tegninger av arkitekt Karl M. Norum. Levert av Jacob Digres trelastfirma. Bratt skifertekket tak med utskåret mønekam og spir. Asymmetriske fasader med store verandautbygg, og rikt utskårne snekkerdetaljer. DAA

med utgangspunkt i svovelholdige eller mineralske kilder. Som sine forbilder, kurstedene i Alpene, ble disse også oppført i sveitserstil, med all dens pompøse prakt og dramatisk. Her kan nevnes navn som Modum bad, Farris bad, Sandefjord bad, Holmestrand bad m.fl.

Store tak og flotte glassverandaer

Et særlig karakteristisk trekk ble det store sadeltaket, der taksperrer og bærebjelker var synlige og vakkert utskåret. Det store takutstikket ga skygge og beskyttet fasadene mot regn. Husene var som regel i 1 1/2 etasje, med store vinduer i hovedetasjen og små, ofte diagonalstilte, vinduer i loftsetasjen. Fasaden ble framhevet med gavlmotiv, enten som åpne verandatilbygg eller helst som store innelukkede glassverandaer. Disse glassverandaene, rikt dekorert med utskjæringer og farget glass, ble sveitserstilens kjennetegn.

Grimstad, våningshus oppført 1911, i sen sveitserstil, med asymmetrisk fasade og verandatilbygg (loggia). DAA

Nygotikk i byborgerhus og kirker

For byborgerhus finner en i perioden 1840–1860 sterke innslag av nygotiske stiltrekk, noe murhusene også preges av. Spesielt kirker som bygges i trekonstruksjon og panel preges av nygotikk, med spissbuede vinduer, søyler og spir.

Turtagrø Turisthotell i Luster. Prefabrikkert i Bergen og oppført i 1888–89. Tilbygget er fra 1901. MB

Hotell Central i Stryn. Oppført 1894–96 i sveitser-/dragestil. Restaurert i 1980-årene. Tilnærmet opprinnelige farger. JB

Husum hotel, Lærdal, skysstasjon fra 1835, ble påbygd i rikt utskåret sveitserstil av byggmester Hille for Roar Halvorsen i 1887. Den første "kjørbare" forbindelsen over fjellet (Vindhellevegen) kom i 1790-årene, vesentlig forbedret i 1840. DAA

Turisthotellene

På slutten av 1800-tallet ble det oppført flere store turisthotell, særlig på Vestlandet. Alle sterkt preget av sveitser-/dragestil.

Eksempler:

- Lindstrøm Hotell (1880-årene)
- Lærdalsøyra
- Husum hotell (1887), Lærdal
- Mundal hotell (1891), Sognefjorden
- Kvikne hotell (1894–1913) ved Balestrand
- Fleischers hotell på Voss
- Central hotell i Stryn (1894–96)
- Dalen hotel (1894)
- Holmenkollen hotell (ca. 1890)

Nordheimsund Hotel, Kvam. Oppført 1896–97, ark. A.O. Steine. ACM

Stangerholmen, Laukvik i Lofoten, fra 1882 er en vakker representant for stilen.

Dette huset er kjent for sine interiører med malerarbeid av høy kvalitet. DAA

Parkveien 46 i Bodø fra 1897 er en god nordlig representant for villabebyggelsen. GJ

Dahl-gården i Vadsø, bygd ca. 1870. Typisk Varangerhus med uthusdelen intakt. Byggherre var O.E. Hansen, politi, lærer og vekter. Huset er bygd av russetømmer. Bjelkelaget i 1. etg. var isolert på stubbloftet med russematter (melsekker av hamp), torv og never på toppen. FKF

Hva hendte i perioden

1860–1880: Seilskutefart og skipsbygging når sitt høyeste nivå i denne perioden.

1850–1900: Offentlig vann og kloakk bygges ut i byer og tettbygde strøk.

1850–1900: Omfattende byreguleringsplaner i norske byer: kvartaler, branngater, avenyer og torvplasser. Alleer og fontener anlegges.

1873: Den moderne hermetikkindustrien etableres i Stavanger.

Bekkerhaugen, Å i Lofoten, sto ferdig i 1909. Byggherre var væreier Sigurd Halfdan Ellingsen. Væreierhusene var betydelig større enn den øvrige bebyggelsen. DAA

Giævergården på Lyngseidet. Oppført 1900–01. En uvanlig variant av sveitserstilens siste fase, med oppdeling av fasaden i horisontale og vertikale elementer. JB

1882/1886: Bank-krakk i Stavanger og Arendal ryster næringslivet.
1887: Det Norske Arbeiderparti stiftes.
1891: Hammerfest får Norges første kommunale elektrisitetsverk.
1898: Allmenn stemmerett for menn.

Nye kjøpsteder

1860 Florø (ladested)
1860 Sandnes
1861 Gjøvik
1866 Haugesund
1875 Mosjøen (ladested)

Større bybranner i perioden

1872/1897 Namsos
1886 Skien
1890 Hammerfest
1892 Christiansand
1900 Steinkjer

Interiøret

Interiøret i norske sveitserhus preges først og fremst av historismens mange stiletterligninger, både i tapeter og treskjærerdekor.

Sorgenfri-villaen, Jarfjord Sør-Varanger. Bygget i 1882 med tilbygg fra 1930, som ferie- og retrettbolig for fiskebrukseier H. Brodtkorb, Vardø. Byggmester var Seljesæter fra Nordfjord i Sogn og Fjordane. FKF

Nasjonalromantikken i malerkunsten

Perioden 1820–1880 domineres av nasjonalromantikken. Den ledende foregangsmann for en ny retning innen malerkunsten er I.C. Dahl, som var utdannet i København i 1811–18, og virket gjennom et langt liv i Dresden. I.C. Dahl tar utgangspunkt i det norske landskapet, og innleder nasjonalromantikken i norsk malerkunst. Andre betydelige malere er Thomas Fearnley, Hans Gude, August Cappelen, Lars Hertervig, Olaf Isaachsen, Amaldus Nielsen m.fl. Adolph Tiedemand oppdaget samtidens norske folkeliv som et malerisk motiv. Historiemaleriene var lite dominerende. Snorre-illustrasjonene (1896–99), som ble laget av en rekke norske kunstnere, fikk stor innflytelse.

Museumstanken

”Foreningen til Norske Fortidsminnesmerkers bevaring” stiftes i 1844. Første innsats konsentreres om å redde flest mulig stavkirker, gjennom oppmålinger, kjøp og restaurering.

Viktige kjennetegn

Store takutstikk
Utskårne bjelker
”Løvsag”-utskjæringer
Krysspøstvinduer
Farget og mønstret glass

Esbensen på Bakken, Vadsø. Huset er flyttet fra Mortensnes, og fikk nåværende utforming i perioden 1895–1900. JB

Lubbeneset ved Molde. Oppført 1870–71 som lystgård for kjøpmann Parelius fra Kristiansund. DAA

Østerdalen. Dette huset kunne vært bygd nesten hvor som helst i landet, i siste tiårene av 1800-tallet og første tiåret av 1900-tallet. JB

Holtleite i Stordal, Sunnmøre, fra 1902, oppført av en snekker som eget hus med et sterkt personlig preg. Utskjæringene i gavlfeltet har som motiv to spillende orrhaner. DAA

Nøddingstykket I, Vennesla. Ti arbeiderboliger oppført 1908, som horisontaldelte tomannsboliger (Vigeland Bruk). Hver leilighet har 2 rom + kjøkken. Privet i tilbygg. Laftet tømmervegg, pløyd fasanel og sementtakstein. DAA

